

Замазій О.В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва, торгівлі, логістики
та готельно-ресторанної справи*

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

Забурмеха Є.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та менеджменту*

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

Броварний Е.М.

*аспірант
Хмельницького національного університету*

Zamazii Oksana

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade, Logistics,
and Hotel and Restaurant Business*

Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute

Zaburmekha Yevhena

*PhD of Economics, Docent,
Associate Professor at the Department of Marketing and Management
Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute*

Brovarnyy Eduard

*Postgraduate Student
Khmelnytskyi National University*

ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РЕГІОНУ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ

Анотація. Проведено аналіз впливу загальнонаціональних економічних втрат на фінансову ситуацію в області, зокрема – в умовах скорочення надходжень військового ПДФО до місцевих бюджетів та зростання ролі державних трансфертів. Увагу приділено показникам розвитку будівництва, сільського господарства, зовнішньої торгівлі, а також реалізації державних програм підтримки малого і середнього бізнесу («Робота», «Зроблено в Україні»). Хмельниччина демонструє приклади відносної стійкості та позитивної динаміки в окремих секторах, проте необхідно реформування підходів до фіскальної централізації, зокрема у питанні розподілу ПДФО, з метою зміцнення фінансової автономії регіонів. Виявлено потенціал області у розвитку високопродуктивного аграрного сектору та переробної промисловості. Доведено, що економічна модель регіону, попри існуючі ризики, має перспективи зростання за умови продовження цілеспрямованої державної підтримки, інституційних реформ і залучення інвестицій.

Ключові слова: Хмельницький регіон, економічна стійкість, воєнний стан, місцеві бюджети, державна підтримка, регіональний розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Російсько-українська війна спричинила безпрецедентні виклики в глобальній системі міжнародної безпеки, викликаючи занепокоєння щодо майбутнього колективної оборони, геополітичної стабільності та міжнародного правоохоронця. З ескалацією війни в 2022 році світові держави та інституції зіткнулися з необхідністю переглянути свої стратегії запобігання, управління та реагування на конфлікти.

Україна зазнала втрат у вигляді зруйнованої інфраструктури, підприємств, логістичних маршрутів, падіння обсягів промисловості та експорту, що спричинило скорочення ВВП та зростання дефіциту торговельного балансу. Проте в умовах воєнного стану

окремі регіони демонструють економічну стійкість і навіть позитивну динаміку розвитку. Одним із таких прикладів є Хмельницький регіон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теми глобальних викликів та економічного розвитку України під час повномасштабного вторгнення були здійснені такими науковцями та дослідниками, як: Білоус І., Варналій З., Загоруйко Т., Маслій О., Онищенко С. та багато інших. Проте у контексті дослідження економічної динаміки Хмельницького регіону значна увага приділяється аналізу сучасних наукових та аналітичних публікацій, які висвітлюють трансформації регіональних економік України в умовах збройного конфлікту, зокрема функціонування

підприємництва, аграрного сектору, міграційних процесів і релокації бізнесу. Важливими є узагальнення та висновки, наведені у щорічних звітах Національного інституту стратегічних досліджень, які розглядають регіональні наслідки війни та проблематику відновлення економіки [1]. На основі статистичних даних Державної служби статистики України простежується динаміка соціально-економічних показників на рівні області [2]. Зокрема, за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області, спостерігається зміна структури зайнятості, обсягів промислового виробництва та інвестиційної активності [3].

Особливо актуальним є аналіз досліджень, що висвітлюють вплив воєнного стану на релокацію підприємств, зокрема в контексті Хмельницького регіону як одного з приймаючих центрів для бізнесу з прифронтових територій [4]. В дослідженнях Гуменюка О. та Григор'євої Л. [5] відображено специфіку змін в інституційній структурі регіональної економіки у відповідь на виклики війни. У роботах Кравченка В. [6] та Черниш М. [7] акцентовано увагу на формуванні нових ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі Хмельниччини, що стало наслідком логістичних змін через обмеження експорту та порушення традиційних ринків збуту. Загалом, аналіз літератури дозволяє окреслити кілька ключових наукових підходів до вивчення регіональної економічної динаміки у кризових умовах: просторово-адаптивний, інституційний та соціально-економічний. Однак вітчизняна наукова база ще не містить достатньо цілісних емпіричних досліджень, присвячених саме Хмельницькому регіону, що зумовлює актуальність подальшого вивчення цієї теми.

Метою статті є комплексний аналіз трансформаційних процесів в економіці Хмельницької області, зумовлених повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, а також виявлення основних тенденцій, викликів і потенціалу регіону в умовах воєнного стану. Особлива увага приділяється змінам у структурі економіки, адаптації бізнесу до воєнних реалій, внутрішньому переміщенню населення, ролі гуманітарної та міжнародної підтримки, а також перспективам післявоєнного відновлення.

Результати дослідження. Через втрату та руйнування територій, підприємств і логістичних ланцюгів, надвисокі інвестиційні ризики суттєво впали ВВП та експорт, капітальні інвестиції і промислове виробництво, зріс дефіцит торгівлі товарами. Економічні втрати позначилися на всіх регіонах України, в тому числі і на Хмельницькій області.

Запровадження воєнного стану в Україні внаслідок повномасштабної агресії Російської Федерації істотно змінило параметри функціонування місцевих бюджетів. Регіональні фінансові системи опинилися в умовах багаторівневого стресу: з одного боку – скорочення надходжень, з іншого – зростання потреб у фінансуванні критичної інфраструктури, гуманітарної допомоги, підтримки внутрішньо переміщених осіб та виконанні оборонних завдань.

Однією з найгостріших проблем для громад стало вилучення військового податку на доходи

фізичних осіб (ПДФО), який традиційно формував вагомий частку доходів місцевих бюджетів. Це питання набуло особливої актуальності у 2024 році, коли механізм централізації надходжень військового ПДФО до державного бюджету був розширений, що викликало фінансові дисбаланси на місцевому рівні.

У 2023 році місцеві бюджети Хмельницької області отримали 2 065,3 млн грн військового ПДФО – на 461,2 млн грн більше, ніж у 2022 році. Проте у 2024 році через зміну механізмів розподілу цих коштів громади втратили частину фінансової бази, що ускладнило виконання бюджетів та фінансування місцевих програм розвитку.

У відповідь на зниження податкових надходжень зросла роль офіційних трансфертів з державного бюджету. Ці кошти відіграють критично важливу роль для забезпечення стабільності в громадах, фінансування захищених статей видатків, а також для реалізації цільових програм підтримки регіонального розвитку.

За січень-вересень 2024 року до місцевих бюджетів Хмельницької області надійшло 12,04 млрд грн, з яких 800,8 млн грн було спрямовано до спеціального фонду. Таким чином, трансферти частково компенсували втрати від ПДФО, однак обмеження у формуванні власних доходів зменшили бюджетну автономію громад.

Незважаючи на складну ситуацію, виконання місцевих бюджетів за доходами склало 77,7% від запланованих річних показників. Це свідчить про збереження відносної фінансової стійкості, однак і про необхідність коригування планів із урахуванням реальних можливостей. Зменшення доходної частини може негативно позначитися на фінансуванні соціальної інфраструктури, обслуговуванні кредитів, а також на довгостроковому плануванні розвитку громад.

Фінансове становище громад Хмельницької області у 2024 році характеризується складними викликами, пов'язаними зі зменшенням власних доходів, насамперед унаслідок вилучення військового ПДФО. За таких умов надзвичайно важливу роль відіграє державна підтримка у формі міжбюджетних трансфертів. Однак довгострокова фінансова стабільність потребує не лише компенсаторних механізмів, а й перегляду моделі розподілу податкових надходжень на користь посилення фінансової самостійності регіонів, особливо тих, що забезпечують тилову підтримку під час війни.

Але війна впливає не тільки на фінансовий стан регіону. На зважаючи на те, що за рівнем «тривожності» Хмельниччина знаходиться на 17 місці серед областей України [8] до єдиного реєстру збитків, заподіяних докільню Хмельниччини внаслідок військової агресії РФ внесено 33 події, за якими відповідно до затверджених методик розраховано шкоду і збитки докільню, загальна сума яких становить майже півтора млрд гривень [9].

Ці збитки включають шкоду за:

– засмічення та забруднення земельних ресурсів внаслідок ракетно-бомбових уражень – 1 млрд 426 млн 389 тис. грн;

– забруднення атмосферного повітря – 55 млн 041 тис. грн;

– збитки, нанесені природно-заповідному фонду області – 996 тис. грн [9].

Натомість за економічними показниками серед 20 областей Хмельниччина, відповідно до результатів, отриманих з оцінки сільського господарства, товарного експорту, житлового, а також нежитлового будівництва знаходиться на четвертому місці у п'ятірці лідерів разом із Київською, Вінницькою, Дніпропетровською та Львівською областями.

У першому кварталі 2024 року, в області поліпшилися показники у будівництві. Збільшилися обсяги прийнятого в експлуатацію житла на 57,4% порівняно з аналогічним періодом 2023 року. Це другий результат по Україні. Завдяки йому за загальною площею нового житла область піднялася з 12-го місця, яке вона мала в 2023 році, на восьме.

Крім того, порівняно з січнем-березнем 2023 року Хмельниччина збільшила обсяги прийнятих в експлуатацію нежитлових будівель у 2,55 рази. Це третій результат по Україні. За загальною площею нових нежитлових будівель область піднялася з шостого місця, яке вона мала у 2023 році, на перше. В абсолютних цифрах це 80 тисяч квадратних метрів за квартал, що склало 16,3% від обсягів по всій Україні. Тобто шоста частина усіх нежитлових будівель, прийнятих в експлуатацію в Україні в січні-березні, припадає на Хмельниччину.

Крім того, Хмельницька область має третє місце за динамікою експорту товарів у 2024 році, а також шосте – за обсягами продукції сільського господарства.

Валовий збір зерна на Хмельниччині у 2024 році становив понад 4,1 мільйона тонн при урожайності 77,4 ц/га.

Майже половину питомої ваги всього зібраного зерна становила кукурудза, яку зібрали з площі 186 тисяч гектарів. Валовий збір цієї культури склав 1,9 мільйона тонн при середній урожайності 105 ц/га. Це найвищий показник урожайності в державі.

Також було вирощено майже 2,2 мільйона тонн цукрових буряків, урожайність яких становила 565 ц/га. Крім того, аграрії Хмельниччини засіяли 338 тисяч гектарів озимих зернових культур урожаю 2024 року [10; 11].

Програми державної підтримки, такі як «Робота» та «Зроблено в Україні», забезпечили важливий імпульс для розвитку малого і середнього бізнесу в регіоні:

Програма «Робота»: створено 1093 нових робочих місць, надано 505 мікрогрантів на загальну суму 118 мільйонів гривень, з яких 59 отримали ветерани та члени їхніх родин.

Серед грантоотримувачів 60% складають жінки, а 40% – чоловіки. Галузі грантової активності:

- торгівля та ремонт авто – 36%;
- готельний бізнес та харчування – 15,8%;
- переробна промисловість – 15,6%;
- наукова діяльність – 7%;
- охорона здоров'я – 5%.

Ініціатива «Зроблено в Україні»: передбачено 1,45 млрд грн на розвиток переробки, стимулювання експорту та інвестиції у виробництво.

Уряд передбачив 1,45 млрд грн для бізнесів Хмельниччини у рамках політики «Зроблено в Україні» у державному бюджеті. Стратегічна мета політики «Зроблено в Україні» – змінити структуру української економіки, наростити виробництво товарів із доданою вартістю та збільшити частку переробної промисловості у ВВП вдвічі – до 20 %. Ці кошти будуть спрямовані на три ключові напрямки політики – розвиток виробництва, стимулювання несировинного експорту та залучення інвестицій у реальний сектор.

Також Державна служба зайнятості підписала меморандум у рамках програми «Власна справа для ветеранів з учасником бойових дій та допомагатиме йому шукати працівників для дитячої ІТ школи «Генії майбутнього».

Висновки. Хмельницька область, незважаючи на масштабні загальнонаціональні виклики, пов'язані з повномасштабним військовим вторгненням, демонструє приклад ефективної регіональної економічної адаптації. Завдяки злагодженій взаємодії державної підтримки, активності місцевих громад, сприятливим природно-кліматичним умовам, а також гнучкості малого та середнього бізнесу, в регіоні зберігаються та розвиваються окремі напрями економічної діяльності. Внутрішнє переміщення населення сприяло поживленню ринку праці та послуг, а релокація підприємств – диверсифікації економічної структури регіону.

Комплексна державна політика підтримки бізнесу, пільгове кредитування, локальні ініціативи громад та міжнародна допомога стали основою для збереження економічної життєздатності області. Сільське господарство, торгівля, логістика, а також сфера послуг залишаються ключовими драйверами економічної активності, водночас зростає інтерес до інноваційного підприємництва, інформаційних технологій та енергетичної незалежності.

Проте у подальшій перспективі важливо зосередити увагу на:

1. Інвестуванні. Зокрема інвестиції у інфраструктурне відновлення та модернізацію це – відремонтовані дороги, мости, енергетичні об'єкти та логістичні центри, що сприятимуть і створять умови для активізації внутрішнього й зовнішнього бізнесу.
2. Підтримці експортно-орієнтованих підприємств. Саме шляхом спрощення процедур, забезпечення транспортної доступності та просування української продукції на зовнішніх ринках вдасться забезпечити розвиток регіону.
3. Розвитку переробної промисловості і високотехнологічних галузях, зокрема в агропромисловому секторі, ІТ-сфері, машинобудуванні та альтернативній енергетиці.
4. Сприянні розвитку кластерних ініціатив між бізнесом, наукою та освітою для формування нових ланцюгів доданої вартості та забезпечення сталого розвитку регіону.

5. Інтегруванні інтересів внутрішньо переміщених осіб у стратегічне планування, створюючи нові робочі місця, освітні програми та житлову інфраструктуру.

Отже, повномасштабна війна стала безпрецедентним викликом для економіки України, зокрема й для Хмельницької області. Однак аналіз динаміки регіонального розвитку свідчить про здатність області не лише адаптуватися до нових умов, а й формувати основу для сталого зростання в майбутньому. Сприяння держави, мобілізація місцевих ресурсів,

активність бізнесу, а також притік внутрішньо переміщених осіб стали чинниками, що підтримують економічну життєздатність регіону.

Незважаючи на втрати й обмеження, регіон демонструє позитивні тенденції в окремих секторах, зокрема в аграрній сфері, переробній промисловості, сфері послуг і логістиці. Водночас зростає значення інновацій, цифровізації та міжнародної співпраці. Війна стимулює трансформацію економічних моделей, адаптацію до нових ризиків та активізацію пошуку внутрішніх резервів зростання.

Список використаних джерел:

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Україна в умовах війни: виклики, дії, рішення. Київ : НІСД, 2023. 212 с.
2. Державна служба статистики України. Регіональна статистика. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.05.2025).
3. Головне управління статистики у Хмельницькій області. Соціально-економічне становище Хмельницької області у 2023 році. Хмельницький, 2024. 87 с.
4. Міністерство економіки України. Релокація бізнесу: результати та вплив на регіональний розвиток. Київ, 2023. 54 с.
5. Гуменюк О. І., Григор'єва Л. В. Трансформація регіональних економік України в умовах війни. *Економіка та держава*. 2023. № 9. С. 45–50.
6. Кравченко В. П. Агросектор Поділля в умовах воєнної нестабільності. *Регіональна економіка*. 2024. № 2. С. 33–40.
7. Черниш М. В. Відновлення сільськогосподарського виробництва в західних регіонах України: нові виклики та перспективи. *Економічний часопис – XXI*. 2023. № 11–12. С. 20–24.
8. «Найтривожніші» області 2024 року: яке місце посідає Хмельниччина. URL: <https://vsim.ua/podii/naytrivozhnishi-oblasti-2024-roku-yake-mistse-posidaie-hmelnichchina-11949675.html> (дата звернення: 29.05.2025).
9. Як війна вплинула на екологію Хмельниччини: стала відома сума збитків. URL: <https://surl.li/cknken> (дата звернення: 29.05.2025).
10. 2024: цифри року у різних сферах життєдіяльності Хмельниччини. URL: <https://suspilne.media/khmelnytskyi/914741-2024-cifri-roku-u-riznih-sferah-zittiedialnosti-hmelnichchini/> (дата звернення: 29.05.2025).
11. Вплив воєнного стану на місцеві бюджети Хмельниччини. URL: <https://www.u-lead.org.ua/news/613> (дата звернення: 29.05.2025).

References:

1. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Ukraina v umovakh viiny: vyklyky, dii, rishennia [Ukraine in the Conditions of War: Challenges, Actions, Decisions] Kyiv : NISD, 2023. 212 s.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Rehionalna statystyka [State Statistics Service of Ukraine]. *Regional Statistics* Available at: <https://ukrstat.gov.ua> (accessed May 29, 2025)
3. Holovne upravlinnia statystyky u Khmelnytskii oblasti. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Khmelnytskoi oblasti u 2023 rotsi [Socio-Economic Situation of Khmelnytskyi Region]. Khmelnytskyi, 2024. 87 s.
4. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. Relokatsiia biznesu: rezultaty ta vplyv na rehionalnyi rozvytok [Business Relocation: Results and Impact on Regional Development]. Kyiv, 2023. 54 s.
5. Humeniuk O. I., Hryhorieva L. V. (2023) Transformatsiia rehionalnykh ekonomik Ukrainy v umovakh viiny [Transformation of Ukraine's Regional Economies under Conditions of War]. *Ekonomika ta derzhava*. № 9. S. 45–50.
6. Kravchenko V. P. (2024) Ahrosetektor Podillia v umovakh voiennoi nestabilnosti [The Agrarian Sector of Podillia in Conditions of War Instability]. *Rehionalna ekonomika*. № 2. S. 33–40.
7. Chernysh M. V. (2023) Vidnovlennia silskohospodarskoho vyrobnytstva v zakhidnykh rehionakh Ukrainy: novi vyklyky ta perspektyvy [Recovery of Agricultural Production in the Western Regions of Ukraine: New Challenges and Prospects]. *Ekonomichnyi chasopys – XXI*. № 11–12. S. 20–24.
8. “Naitryvozhnishi” oblasti 2024 roku: yake mistse posidaie Khmelnychchyna [“The Most Alarming” Regions of 2024: What Place Does Khmelnychchyna Occupy?]. Available at: <https://vsim.ua/podii/naytrivozhnishi-oblasti-2024-roku-yake-mistse-posidaie-hmelnichchina-11949675.html> (accessed May 29, 2025).
9. Iak viina vplynula na ekolohiiu Khmelnychchyny: stala vidoma suma zbytkiv [How the War Affected the Ecology of Khmelnychchyna: The Amount of Damage Became Known]. Available at: <https://surl.li/cknken> (accessed May 29, 2025).
10. 024: tsyfry roku u riznykh sferakh zhyttiedialnosti Khmelnychchyny [2024: Key Figures of the Year in Various Spheres of Life in Khmelnychchyna]. Available at: <https://suspilne.media/khmelnytskyi/914741-2024-cifri-roku-u-riznih-sferah-zittiedialnosti-hmelnichchini/> (accessed May 29, 2025).
11. Vplyv voiennoho stanu na mistsevi biudzhety Khmelnychchyny [The Impact of Martial Law on Local Budgets in Khmelnychchyna]. Available at: <https://www.u-lead.org.ua/news/613> (accessed May 29, 2025).

ECONOMIC DYNAMICS OF THE KHMELNYTSKYI REGION IN THE CONTEXT OF THE FULL-SCALE MILITARY INVASION

Summary. This article examines the economic dynamics of the Khmelnytskyi region amid the full-scale Russian invasion. It analyzes economic transformation under martial law, emphasizing structural changes, adaptive mechanisms, and prospects for sustainable development. The war's impact on macro- and microeconomic indicators is detailed, including a decline in capital investment, industrial output, and exports. A crucial factor was the 2024 centralization of military PIT, which reduced fiscal autonomy and led to significant revenue shortfalls in local budgets. To offset this, state budget transfers increased, providing essential compensation. The study presents statistical evidence on budget revenues, investment, and fiscal activity. A key trend was construction sector growth: in Q1 2024, Khmelnytskyi ranked among national leaders in residential and non-residential commissioning, indicating revived demand and business adaptation. The agricultural sector remained strong, posting record grain and sugar beet yields. In 2024, corn yield reached 10.5 t/ha – the highest in Ukraine – reflecting agro-climatic advantages and sector resilience. The relocation of businesses from war zones contributed to Khmelnytskyi's role as a logistics hub, diversifying the economy and forming new value chains. The article highlights state support programs such as eRobota and Made in Ukraine. Over 1,000 jobs were created via eRobota, with 60% of microgrants awarded to women, promoting gender inclusion. Made in Ukraine allocated UAH 1.45 billion to support processing, exports, and the real sector. War-related environmental losses, estimated at UAH 1.5 billion, signal the need for integrating ecological recovery into economic policy. Despite martial law challenges, Khmelnytskyi shows notable resilience due to entrepreneurship, state support, IDP inflows, and favorable conditions. However, strengthening fiscal decentralization, promoting innovation, expanding processing, and building global ties remain vital. Future priorities include infrastructure, IT, energy, export growth, and IDP integration. The region provides a scalable model of wartime adaptation for Ukraine.

Keywords: Khmelnytskyi region, economic resilience, martial law, local budgets, state support, regional development.